

**DEDE KORKUT KİTABI'NIN ESKİ VE
YAZILI KAYNAKLARI HAKKINDA
(TOPKAPI SARAYINDAKİ OĞUZ DESTANI PARÇALARI İLE
KARŞILAŞTIRMA)**

BAHAEDDİN ÖGEL

“Gün doğusu, gen yerden
Kopan Oğuz!”

Türk destanları içinde, “Gün doğusu, gen yerden kopan Oğuz!” gibi muhteşem bir girişle söze başlayan böyle görkemli ikinci bir Türk destanı yoktur. Bundan dolayı Topkapı Sarayı’nda bulunan bu destan parçası; Dede Korkut ile Türk destanlarının, âdeta bir fatihası gibi muhteşemdir. Bu destan hakkında, yeni olarak ne söyleneceği yerindedir ve sevaptır.

Dede Korkut Kitabından daha eski bir anlatış:

Destan, Dede Korkut kitabında da görüldüğü gibi, Ozan’ın söz almasından önce, çok daha görkemli bir giriş ile başlar. Fakat bu giriş, içine aldığı konu, düşünce ve ifade bakımından, diğer Türk destanlarının hiç birisine benzemez. Diğerlerinin üzerinde ve önündedir.

Dil ve anlatış ile düşünceler bakımından Dede Korkut Kitabı’ndan, daha eskidir. Fakat her söylediği söz, sağlam bir mantık ve düşünce düzenine dayanır. Destancı Ozan; Müslüman Türklerde, İslâmiyet’in öncülerinden ve gerçek bir Müslümandır. Ancak dilde ve anlatışta, Dede Korkut Kitabı ile karşılaştırılırsa, Ozan’ın İslâmiyet ile ilgili bilgilerinin çok derin olmadığı da görülür.

Ozan’ı güçlü Oğuzların bir bilicisi gibi:

Destan, kuruluş ve söyleniş bakımından, Ortasya’daki eski Türk bahşı’larının dualarını andırır. Ruhları, ataları; evliyaları öğüp, yardıma çağıran, bahşı’lar gibi! “Suyun ayağı, Er - Korkut” gibi! Topkapı Sarayı destanında da, Oğuz büyükleri bir bir sayılır ve öğülür. Ancak bu Ozan, yoksul ve yalnız, bir bahşı gibi değildi. Güçlü Oğuz kavimlerinin bir bilicisi ve Oğuzlar’dan kopan, Osmanlı devletinin parlak geleceğini duyan bir kişi idi.

“Dede Korkut biligli” gibi bir deyişi, hiç bir Türk destanında göremiyoruz. Söz ve anlatış bakımından, Dede Korkut geleneğinin değişik; ancak çok daha eski ve yüce bir söylenişidir.

Destanın en görkemli O s m a n o ğ l u bölümü:

O z a n ; O ğ u z l a r ı öğerek ve dua ederek söze başlar. Bu da; yeni bir başlangıç ve giriştir. Ondan sonra O s m a n o ğ l u 'na geçer. Destanın en güzel yeri de, O s m a n o ğ l u için yapılan dua ve öğüşlerdir. O s m a n o ğ l u bölümü, destanda biraz daha yeni görünmektedir. O z a n , Osmanoğlu'nu, Bayındır Han, Alp Uruz, Bügdüz Emen ve hatta Emir Süleyman'ın erdemleri ile öğmektedir.

D e d e K o r k u t kronolojisi de henüz karanlıktır. Bügdüz Emen, D e d e K o r k u t 'a göre, H z . P e y g a m b e r 'in yüzünü görmüştü: (DK, 68, 4) Diğer yandan, T r a b z o n 'da savaşan yiğitler arasındaydı. "O s m a n n e s l i " için, D e d e K o r k u t 'ta, -yeni olmakla birlikte-, daha değişik bir alkış ve dua görülür:

"...Ahır zamanda Hanlık gerü K a y ı 'ya değe!

"Kimesne ellerinden almaya!

"Ahır zaman olup, kıyamet kopunça!

"Bu dedüğü, O s m a n n e s l i 'dür, işde sürilüp, gide yorır!

Destanın yapısı ve kuruluşu:

O z a n , kendisi için az söyler. Bu söyleyişlerin, D e d e K o r k u t 'taki benzerlerini bularak, -karşılaştırma için-, destan bölümlerinin sonlarına kattık. Böylece, iki kaynak arasındaki benzerlikler ile ayrılıkları kolaylıkla görebileceğiz.

O z a n , D e d e K o r k u t Kitabı'nda görülen, Salur-Kazan, Kara-Küne, Alp-Oruz, Beg Beyrek, Kan Turalı, Tuğrul Sultan veya Deli Dumrul gibi bir çok eski O ğ u z beyleri ile yiğitlerine geçer. Onları da öger ve onlar için de dualarını yapar. Fakat yazmanın sonuna doğru, bir S a l u r - K a z a n bölümü, destana katılmış bir yama gibi kalır. Ancak dili ile anlatışı, daha öncekilere göre, daha eski gibi görünür. Fakat her şeyi ile görkemli bir katkıdır.

Destanın dili ve ağzı:

Destanın muhteşem anlatışı ile mantık ve düşünce düzenini, gramer ve fonetik gereğiyle ezip büzmeğe herhangi bir niyetimiz yoktur. Zaten, D e d e K o r k u t ile karşılaştırmalı olarak koyduğumuz bu örnekleri okuyanlar, T o p k a p ı Sarayı'ndaki destanın ağırlık, derinlik ve eskiliğini kolaylıkla görebileceklerdir. Destanı ilk olarak tanıtan ve yayınlayan hocalarımız, kendi öz ağızları olan K u z e y Türkçesinin tesirleri altında kalmışlardı. Korkut yerine, bazan Kurkut yazılması da bunu gösterir. Bununla beraber, "Duma donlu" veya "kahımak" gibi sözlerin açıklamalarını, yalnızca A n a d o l u ağızlarında bulabilmişlerdi.

İlim, daima yeni ataklar, yapıp gelişme zorundadır. Bunun için biz metni, karşılaştırma yolu ile, D e d e K o r k u t dili ile anlatışına yaklaştırmak için, elimizden geleni yaptık. Ancak herhangi bir zorlama yapmadık. Karşılaştırma yolu ile, bazı sözleri yenileyip değiştirdik. Karanlık olanları ise aynen bıraktık.

Destan içindeki çağlar:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Topkapı Sarayı'ndaki destanın en açık, -belki de yeni- bölümü, Osmanoğlu ile ilgili bölümüdür. En karanlık yeri ise, en sonuna eklenmiş olan, "ikinci Salur - Kazan" bölümüdür. Çünkü Ozan daha önce, Dede Korkut'a yakın bir dil ve anlatış ile, Salur - Kazan'ı öğmüştü. İkinci bölümde ise, "baş yuvarlama" gibi, çok eski sözler ve motifler görülmektedir. Bu Proto-Türk mitoloji motifleri, her türlü dış tesirlerden uzak, Güney Sibirya masallarında da görülmektedir. Salur - Kazan'ın bu eski destanı ile Ak - Kübek adlı yiğidin masalını, ayrı bir bölümde incelemiştik. Bu Kuzey - Türk masalında, Ak-Kübek ile Salur-Kazan'ın yarışmalarından söz açılıyordu.

Topkapı Sarayı destanı Dede Korkut'tan niçin eski:

Okuyucularımız, alt alta konmuş iki metni okudukları zaman bunu kolaylıkla anlayabileceklerdir. Dede Korkut'ta İslamiyet ile ilgili düşünceler gelişmiş ve artık bir doruğa erişmiştir. Sözler ile düşünceler, birbirlerine uymuş ve benzemiştir. Bu rada ise daha çok destan üslûbu ağır basar. Allah ve Muhammed gibi İslâm deyimleri, ancak bir kaç yerde; ancak içten bir duygu ile geçer.

"Oğuz destanı girişi", Topkapı sarayındaki metinde, daha eski ve daha görkemlidir. Dede Korkut ile karşılaştırmak bölümlerden bu kolaylıkla anlaşılacaktır.

Anadolu yer adları azdır:

Topkapı Sarayı destanının girişinde yalnızca bir yerinde Bayburt yer adı geçer. Bu da, sonradan mı konmuştur? Bunu bilemiyoruz. Dede Korkut Kitabı'nda, Beg - Beyrek için, "Parasarun Bayburt hisarından, parlayup, uçan" dendiği halde; burada yalnızca "Ban hisarından parlayıp uçan" deyişi ile yetinilmektedir. "Ban Hisarı", neresi idi? Bu konuda şimdilik birşey söyleyemeyeceğiz.

Topkapı Sarayı destanında Anadolu'dan uzaklarda kalan, "Demir-Kapı derbendi" ile Elbüz dağlarından, sık sık söz açılmaktadır. Destanın girişinde, Sarı - Sandal adlı, Oğuzların bir düşmanından söz açılmaktadır. Dede Korkut'ta ise bu kişi, "Sofı Sandal Melik" adı ile geçmektedir. Dede Korkut bu kişiyi, Müslümanlık ile benzeştirmiş olmalıydı. Dede Korkut'taki, "Sarı donlu Selcen Hatun", Topkapı Sarayı destanında, "Sarı donlu Selcen kızı" diye tanımlanmaktadır. Hangisinin doğru olabileceğini, şimdilik söyleyemeyeceğiz.

Dede Korkut'ta bulunmayan kişi adları:

Topkapı Sarayı'ndaki destandan, "Selim oğlu Karaman" ile, "Urulmuş Han", kesin olarak Dede Korkut'ta görülmemektedir. Bu gibi eski metinlerde kişi adları, kopya edile edile bozulmuşlardır. Yanlış yazılmış bu kişi adlarını yeniden kurarken Dede Korkut'ta yiğitler için yapılan alkış ile dualara baktık. Belki adlar yanlış yazılmış veya kopya edilmiş olabilirler. Ancak onlar için yapılan tanıtımlar ile alkışlar, bozulmadan zamanımıza kadar gelmişlerdir. Okuyucularımız, kolaylıkla karşılasınlar diye bunları, tırnak arasında, metin içlerine aldık.

Örnek olarak Zeki Velidi To g a n Hocamızın, Etlərşe oğlu Atıl (Atilla?) Alp diye okudukları kişi hakkında, Topkapı Sarayı'ndaki destanda söylenen tanıtımlar; D e d e K o r k u t 'taki "Eylik Koca oğlu Alp-Eren"ın özellik ve tanıtımlarına uymaktadır. Yine T o p k a p ı Sarayındaki destanda görülen veya okunan "Yağırıkçı (?) oğlu Yazır" ise; D e d e K o r k u t 'taki "Yağırınçık oğlu İl-Almış"ın tanıtma, alkış ve özelliklerine benzemektedir. Bununla birlikte, T o p k a p ı destanı, kişi adları bakımından, "Y a z ı r, K o z a n" gibi yenilikler getirmektedir.

T e p e g ö z 'ü öldüren yiğitin, T o p k a p ı destanında, Urulmuş-Han olduğu, açık olarak söylenmektedir. Ancak bir önceki satırın arasına da, "Kıyan B u s a t" adı sıkıştırılmıştır. D e d e K o r k u t 'ta T e p e g ö z ü , B a s a t öldürmüştü. Basat'ın ağabeyi Kıyan-S e l ç u k ise, T e p e g ö z 'ün elinde ölmüştü. Adlar, karışmış da olabilirdi. Ancak T o p k a p ı Sarayındaki bu destanı hafife almak, hiç doğru değildir.

"Tuğrul Sultan", Dede Korkut'ta "Deli Dumrul" oluyor:

T u ğ r u l mu yoksa D u m r u l mu doğru idi? Bu gerçeği de, T o p k a p ı Sarayı'ndaki bu değerli destan ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Türk adları arasında, "D u m r u l" diye yazılıp söylenen bir kişi adını görmüyoruz. Bu destanda, D e l i Dumrul yerine, "Altın köprü yapan", T o k u ş - K o c a o ğ l u T u ğ r u l - S u l t a n 'dan söz açılmaktadır. "Duha o ğ l u D e l i D u m r u l" gibi garip bir Türkçe kişi adı da, sona ermiş oluyor. Metinler kopya edilirken (ğ) nin (m) okunması, böyle bir yanlışlığa yol açmış olsa gerektir. Destanın değeri, bununla da belirlenmiş oluyor.

Destanın ilk yayını ve tanıtılması:

T o p k a p ı S a r a y ı 'nda bulunan bu destan parçası, ilk olarak, "Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi"nin 2. cildinde yayınlanmıştır. Öğrendiğimize göre bunu yayınlayan, büyük hocamız Z e k i V e l i d i T o g a n 'dır. O zamanki elverişsiz ve zor bir durumda yapılan bu yayın da, büyük bir hizmet olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, araştırma ve incelemeler, sürekli bir gelişme içinde bulunmalıdır.

TOPKAPI SARAYINDAKİ O Ğ U Z D E S T A N I ' N D A N B İ R B Ö L Ü M

(Dede Korkut ile karşılaştırmalı)

O Ğ U Z ' A A L K I Ş :

"Gün doğusu gen yerden kopan Oğuz!
"Gümüş göklü, ban evlü, bargâhlu¹ Oğuz!
"Arı suya yatıdıkta (?), abdestli Oğuz!
"Alın yere koydukta, namazlı Oğuz!
"Bir tanrıyı bilüb, din serveri,

¹ "Gümüş göklü otağ", Dede Korkut'ta yoktur. "Karalı-göklü otağ görülür: (DK. 104-3)

- “M u h a m m e d ’ün Nebi dilde², yadlu Oğuz!
 “Kabzası altunlu, kertiklü³ Oğuz!
 “Kızları kıymetli, yiğitleri mürüvvetlü⁴ Oğuz!
 “Kocaları taatlü, hürmetlü Oğuz!
 “Göğüslüce dağları, yaylah Oğuz!
 “Kutluca tağ salları, kışlaklı Oğuz!
 “Kanlı Kâfir ellerinden⁵, haraç olan Oğuz!
 “Ağayılta bulun süren⁶, Oğuz!
 “Evin barkın oda (ateşe) uran⁷ Oğuz!
 “Akça koyun yahnilü Oğuz!
 “Aşığı uzun al çerdiği (?) binetlü Oğuz!
 “Çadır çangalı uzun, ulu beğler yığnağu, Devletlü⁸ Oğuz!
 “D e d e K u r k u t biyiglü Oğuz!
 “Ulaş Salur Kazan, Beylerbeylü⁹ Oğuz!
 “Emir Süleyman uğurlu Oğuz!
 “T a ş O ğ u z Beylerbeylü Oğuz!
 “Yargılayıcun¹⁰ (bağışlayanın), A l l a h olsun!
 “Yalavac’ın¹¹ (Peygamberin) M u h a m m e d olsun!

OSMANOĞLU İÇİN TANITMA, ÖĞME:

- “Doğar günün çoğacı¹²!. Tuszgu (?) günün yatusı!
 “Göklü evin aydını!
 “Doğalından devletlü! Ulaludan saadetlü¹³
 “Ulu Sultan budağı! Gazi Han’ın torunu¹⁴.

² Dede Korkut’a şöyle deniliyor: “Ağız açıp öğer olsam, üstümüzde T a n r ı görklü! Tanrı dostı, din serveri, M u h a m m e d görklü...”: (DK, 5-12).

³ Dede Korkut’ta, “Zülfikar’ın kınıyla kabzası ağaç”, burada ise “kabzası altunlu Oğuz” söz konusu ediliyor.

⁴ (B a m s ı için) “Vallah yahşı yiğid, M ü r ü v v e t l ü yiğid”, dediler. Bu tanımı, her iki destanda da vardır.

⁵ “Kanlı (kalın) Kâfir illeri”, Dede Korkut’ta da çok görülür: (Dk, 30).

⁶ Bu anlayış ve deyimler, Dede Korkut’ta yoktur.

⁷ Dede Korkut’taki şu deyişlerle karşılayınız: “Sazı oda urdılar”: (DK, 119, 9). “Ormanı oda urdılar”: (DK, 176-9).

⁸ Dede Korkut’ta yalnızca, “Devletlü oğul, devletlü Han” görülüyor.

⁹ “Beylerbeyi” deyimi, Dede Korkut’ta görülüyor.

¹⁰ Çok daha eski bir deyim olan “Yargılama”, Dede Korkut’ta görülüyor.

¹¹ P e y g a m b e r anlamına söylenen eski “Yalavaç” sözü de, Dede Korkut’ta görülüyor.

¹² G ü n ı ş ı ğ ı anlamında söylenen “çoğaç” sözü, eski A n a d o l u kitaplarında da görülüyor. Ancak bundan sonraki cümleyi, kesin olarak anlayamıyoruz.

¹³ O s m a n l ı padişahlarının unvanı da, “Devletlü, Saadetlü” idi. Bu anlayışı bu Oğuz destanı parçası içinde görebiliyoruz. Dede Korkut’ta yoktur.

¹⁴ Bu deyimler Dede Korkut’ta yoktur.

- “Kara Bulut ürkünü¹⁵! Kara dağın kaplanı!
 “Kara Şahin yavrusu! Sarı sazın arslanı¹⁶
 “Kaytabanın¹⁷buğrası!
 “Dede Korkut Biliglü! Salur Kazan Saadetlü!
 “Emir Süleyman uğurlu! Bayındır Han devletlü!
 “Yağı görse, yardımcı! Düşman görse, durumlu!
 “Türkiستان’ın direği! Tülü kuşun yavrusu!
 “Ulu beyler yığnağı! Akça çadır çangallu!
 “Ala halı orunlu! Ağca koyun yahnılı!
 “Yalın gelse donadan! Acın gelse doyuran!
 “Ağın basıp, dizin çöküren, divan durduran!
 “Güçlünün gücün sıran (kıran)! Güçsüze malın veren!
 “Kanlı (kalan) kâfir ellerine, kan kaşandıran!
 “Karavaşların bunlulan! Oğlancukların, ağlatan!
 “Tavukların kışıldatan!

OSMAN OĞLU İÇİN ALKIŞ VE DUA:

- “Oğlancukların, ağlatmayan! Tavukların banlatmayan!
 “Nakusların (?) çaldırmayan! Osman oğlu:
 “Altında ak boz atın, büdrimesin!
 “Dolamlı bekit donun (zırhın), sökülmesin!
 “Alın kaşta kunt aşığın (miğferin), yağrulmasın!
 “Kaya keser gök kılıcın, kedilmesin!
 “Üç sinirlü katı yayın, yasılmasın!
 “Üç yelekli kayın okun, düşmanına doğru varsun!
 “Yazılı (yayı) gelen sofraların, dürülmesin!
 “Kaynadılan kazanların soğulmasın!
 “Ay altında yürüyen düşmanın, Allah vursun!
 “Gün altında yürüyen düşmanın, gün yandırsun!
 “Sandığınla bağlamayı, Hak ergürsün!
 “Ava varan yiğidlerin, avlu gelsin!
 “Kulların, üründü gelsin! Ağayıldı ak bulun sürap, busuklu gelsin!
 “... Alay olsun!
 “Duttuğun iller, kolay gelsin!
 “Yardımcın Allah olsun! Yalavacın Muhamməd olsun!
 “Dede Korkut Biliglü ‘Yedi bilisün’ versin!
 “Emir Süleyman Uğurlu, (yedi ugurun versün)!

¹⁵ Dede Korkut’ta: “Karaçuğun kaplanı, Amid suyunun arslanı” deniyor: (DK, 35-13). “Kaytabanın buğrası”, her iki metinde de vardır.

¹⁶ Biliglü-Saadetlü”, ”Uğurlu-devletlü”, “Yardımlı-durumlu” deyimleri, Dede Korkut’ta görülüyor.

¹⁷ Dede Korkut’ta: “Bayındır Han’ın güyegüsi, tülü kuşun yavrusu, Türkistan’ın direği deniliyor. Bundan sonraki deyimler yine görülüyor.

“S a l u r K a z a n Saadetlü, ‘yedi saadetin’ versin!
 “B a y ı n d ı r H a n Devletlü, ‘yedi devletin’ versin!
 “A l p O r u z, versin!
 “B ı y ı ğ ı kanlı B ü g d ü z E m e n , Heybetlü, ‘yedi heybetin’ versin!
 “İ ç i n ulansın! Yanın yayılsın!
 “Sana yaman sınanlar, ot gibi üzölsün! Toprak gibi savrulsun!
 Düşmanın başak, başağını eşek yesin! Eşegini dahi, kurt yesin!
 Dursun, dönsün! Buçuk kile darı, değirmanı iletsün!
 “Değirmanı bozuk bolsun!... geçmiş bolsun!
 “Etmeğini koynuna koyup, yola gitsün!
 “Yolda eletüp, düşmüş bolsun!

Bu muhteşem O ğ u z destanı metni, sonlarına doğru, daha da eskimektedir. “Olsun” yerine, “bolsun” denmektedir. Bu eskilik sözlerde de görülür. Bunlar, bir çeşit masal tekerlemeleri gibidir.

DEDE KORKUT İLE KARŞILAŞTIRMA VE NOTLAR

Bu gerçekten muhteşem giriş üzerinde, daha geniş olarak durmak gereklidir. Yeni paralel metinler bulmadan yapılacak yorumlar, yararsız olur. Gerçi bu muhteşem girişin, D e d e K o r k u t ile benzer yanları vardır. Fakat D e d e K o r k u t ’tan daha eski, bağımsız ve daha yücedir. Bir çok eski Türk deyim ve anlayışları, Dede Korkut’-ta yoktur. Oğuzlar ile büyük Türk dünyasının kaynaştığı bir kıyıdadır. Dede Korkut bu kıyıdan kopmuş ve O ğ u z ummanının içinde kalmıştır.

Bu destan parçasında yaşayan arkayik eski Türk deyimleri D e d e K o r k u t için- de kaybolmuşlardır:

DEDE KORKUT’TA ALKIŞ VE DUA:

(Yerlü kara dağların, yakılmasun! Gölgelice, kaba ağacın, kesilmesin!
 (Kaman akan görklü suyun, kurumasin!
 (Kanatların uçları, kırılmasın!
 (Çapar iken, ağ boz atın, büdermesin!
 (Çalışanda, kara polat öz kılıcun, gedilmesin!
 (Dürtişür iken, ala gönderün, ufanmasın!
 (Ağ pürçekli anan yeri, behişt olsun!
 (Ağ sakallu baban yeri, uçmağ (Cennet) olsun!
 (Hak yanduran çırağın, yana dursun!
 (Kadir T a n r ı seni nâmerde muhtac eylesesün! (DK, 36)

Görölüyor ki her iki alkış veya dua, iki ayrı muhteşem Türk Dünyası’ndan geliyordu. T o p k a p ı Sarayı O ğ u z destanı, O ğ u z geleneğini, çok daha geniş bir çerçeve içinde alıyordu. “Nöker” gibi sözlerin geçmesine bakılınca, Ç i n g i z H a n ’dan sonra kaleme alınmış olduğu anlaşılıyordu. D e d e K o r k u t Kitabı ise, daha dar bir

bölge ve düşünce içinde kalıyordu. Ancak her ikisinin de kaynağı, ulu ve yüce O ğ u z geleneği idi.

1) OZANLAR İÇİN ALKIŞ:

- “... yerenin, yılan bilür! Burulu yonca halin, borsuk bilür!
- “Yedi dere kokısın (?), dilkü bilür!
- “Çuvaldız kıymetin, nökeri bilür!
- “Ağır yükün hengini, katır bilür!
- “Yedi yollar ayırdım, deve bilür!
- “Ar (er?) ağırın, ar (er?) yeğnisin, eren (at?) bilür!
- “Kara başa ağırı gelse, beyni bilür!
- “Gen yerler otlığın, g e y i k bilür!
- “Datlı suyun halin, k u l a n bilür!
- “Er nakesin, er cömerdin, o z a n bilür!
- “Karşı yatan kalaba senri (?) kara dağları, geçip gelen O z a n bilür!
- “Kazılık atınıza binüp, kaftan donunuz giyen, O z a n olsun!
- “Ağır ak akçanız alan, O z a n olsun!

DEDE KORKUT'TA:

- (Gittikte yerün otlakların g e y i k bilür!
- (Gögez yerler, çemenlerin, k u l a n bilür!
- (Ayrı ayrı yollar izin, d e v e bilür!
- (Yedi dere kokuların, dilkü bilür!
- (Dünle (gece ile) kervan göçtüğün, t u r g a y bilür!
- (Oğul kimden olduğın, a n a bilür!
- (Erin ağırın, yeğnisin, at bilür! Ağır yükler zahmetin, k a t ı r bilür!
- (Kolça k o p u z götürüp, ilden ile, begden bege, O z a n gezer!
- (Er cömerdin, er nakesin, O z a n bilür! (DK, 5).

To p k a p ı Sarayı O ğ u z destanı yukarıda da görüldüğü üzere D e d e K o r k u t Kitabından, bu konuda daha geniştir. To p k a p ı Sarayı destanında, dil ve üslûb daha eskidir. Ayrıca, mana da derindir. “Gen yerlerin otlığın, g e y i k bilür” sözü, D e d e K o r k u t'takinden çok daha eski ve derindir.

2) S A L U R - K A Z A N İÇİN ALKIŞ:

To p k a p ı Sarayı O ğ u z destanı parçasında S a l u r - K a z a n için, iki alkış vardır. Şimdi sunacağımız alkış, normal bir alkıştır. D e d e K o r k u t'ta, S a l u r - K a z a n için söylenen alkıştan çok daha geniştir. Ancak, yakın üslûbları paylaşırlar. To p k a p ı Sarayı destanının en sonunda, yama gibi kalmış, ikinci bir alkış daha var-

dır. Bunu da karşılaştırma yolu ile sunacağız. Bu ikinci S a l u r - K a z a n alkışı, dil, üslûb ve düşünce yönünden, aşağıdaki alkıştan çok daha eskidir. Şimdi birinci alkışı sunalım:

TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“Sarp hisar (...) duma donlu, salkum salkum don giyen!
 “Konur atın oynadan!
 “Yağı görse, yardımcı! Düşman görse, durumlu!
 “Türki stan ’ın direği! Tülü kuşun yavrusu!
 “Kanlı Kâfir ellerinden yadlı, H o r a s a n ’a ad çağırdan!
 “A k ç a - H i s a r ’ın, eğlik salıp, alan!
 “Görklü yüzlü, güzel kızların; oğlanların bulun süren!
 “Kanlı Kâfir ellerine, kan kaşandıran!
 “Karabaşların bunlunan, oğlancıkların ağlaştıran!
 “İtlerin uluşturan! Tavukların kığıldaştıran!
 “U l a ş o ğ l u S a l u r - K a z a n B e g !

DEDE KORKUT ’TA

(Tülü kuşun yavrusu!
 (Beze miskin (?) umudu! A m ı t suyunun arslanı! K a r a ç u ğ u n kaplanı!
 (Konur atın iyesi (sahibi)!
 (Han U r u z ’ın ağası! B a y ı n d ı r H a n ’ın güyegüsü!
 (Kalın O ğ u z ’un devleti! Kalmış yiğid arkası!
 (U l a ş) o ğ l u S a l u r - K a z a n yerinden durmuş idi! (DK, 36).

3) K A R A - K Ü N E B E G İ Ç İ N A L K I Ş :

TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“Kara taşı kırmadıkta, kül eyleyen!
 “Dağa taşa buşusundan, duman çöken!
 “Kara dere ağzında, ... Kara yeri kertüp, beşik kılan!
 “Altı ay, Hancerkit (?) kalasında, dutsak olan!
 “K a z a n B e g ’in kardaşı, K a r a - K ü n e B e g !

DEDE KORKUT ’TA

(Kara dere ağzında, Kadir veren!
 (Kara buğra derisinden, beşiğinin yapuğı olan!
 (Acığı tutanda, kara taşı kül eyleyen!
 (Kara bıyığın, yedi yerden, engsesinde düğen!
 (Erenler evreni! Kazan kardaşı K a r a - G ö n e ! (DK, 150).

K a r a - K ü n e , Kara-dere adlı bir yerde doğmuş olmalı ki Topkapı Sarayı destanı, yerin kertilerek beşik yapıldığını anlatmak istiyordu. “Bağırdak/yapuk”, benzer manalı sözlerdir. Çünkü her ikisi de, beşiğe bağlanır. Ancak T o p k a p ı Sarayı destanı, dil ve üslûb bakımından, çok daha eski görünmektedir.

4) *ALP O Ğ U Z B E G İ Ç İ N A L K İ Ş :*

TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“Doksan deriden kürk olsa, topuğun örtmeyen!
 “Dokuz deriden, şeb külah olsa, tülügün (saçını) örtmeyen!
 “Doksan koyun dovgalık, on koyun öğünlük, yetmeyen!
 “Dokuz yaşar cüngü (?) silküp atan! Kıynağından göğde dutan!
 “At başın yalamayub, bir gez yudan!
 “A f r a s i y a b o ğ l u A l p - O r u z B e g !

DEDE KORKUT'TA

(Altmış ögeç derisinden kürk eylese, topukların örtmeyen!
 (Altı ögeç derisinden külah etse, kulakların örtmeyen!
 (Kolu budı harańça, baldırları ince!
 (K a z a n B e g ' i n d a y ı s ı , A t a ğ ı z l ı O r u z - K o c a !

“Dokuz” ve “altı” sayıları arasında, kronolojik bir ayrılık vardır. “Dokuz” sayısı, eski Türkler’de kutlu idi. Türklerin İslâmiyet’i kabul edişleri ile birlikte, “yedi” ve “altı” sayıları önem kazandı.

5) *YA Ğ R I N Ç I O Ğ L U Y A Z I R B E Y İ Ç İ N :*

TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“... Deve getürmezdi anın yayın!
 “Koca burçta eğlenmezdi, anın okı!
 “Yağrınç o ğ l u Y a z ı r !

DEDE KORKUT'TA:

(Koşa burçta kayın okun eğlenmeyen!
 (Yağrınç o ğ l u İ l - a l m ı ş ! (205-13).

6) *B Ü G D Ü Z E M E N B E Y İ Ç İ N :*

TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“Bıyığın enğsesinden üç gez düğen!
 “Kahıdıkta karımına, kan kaşandıran!
 “Kara gözlü, kanın dönen!

“Yer evreni yıkan! Âdemiler evreni!
 “Ucen (Uşun?) oğlu E m e n B e g!

DEDE KORKUT'TA:

(Varuban Peygamberin yüzün öpen!
 (Gelüben O ğ u z 'da sahâbesi olan!
 (Acığı tutanda, bıyıklarından kan çıkan!
 (Bıyığı kanlı B ü g d ü z E m e n ! (151,10)

**7) ADI OKUNAMAYAN BİR ALP İÇİN:
 TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:**

“Demir Kapı derbendin depüp, yıkan!
 “Doksan dokuz kal'anın kilidin alan!
 “S a r ı S a n d a l kızına nikâh kılan!
 “Alınmaduk yerlerden, haraç alan!
 “Yasılmaduk düşmanı, yasan!
 “Gök kâfir ellerini basan... oğlu Etil (?) Alp!

DEDE KORKUT'TA:

EYLİK KOCA OĞLU ALP EREN İÇİN:

(Kâfirleri it ardında bırağup, horlayan!
 (İlden çıkup, Aygır Gözler suyundan, at yüzdüren!
 (Elli yedi kal'anın kilidin alan!
 (Ağ Melik Çeşme'nin kızına nikâh eden!
 (Sofı Sandal Melik'e, kan kusduran!
 (Kırk cübbe bürünüp, otuz yedi kal'anın mahbub kızlarını çalub.
 Bir bir boynın kuçan, yüzinde tudağında öpen!
 (Eylük Koca oğulu Alp Eren! (DK, 62, 8).
 (... Aygır Gözler suyundan, at yüzdüren!
 (Elli yedi kal'anın kilidin alan!
 (Eylük Koca oğlu D ü l e k E v r e n ! (DK, 205, 10).

Topkapı Sarayı destanı kısa fakat mânalıdır. Üç satırı, D e d e K o r k u t 'ta da söylenmektedir. Destanda, Sarı Sandal adı ile anılan kişi; D e d e K o r k u t ta, Sofı Sandal diye, garip bir okunuşla, değiştirilmiştir. D e d e K o r k u t 'ta da, yiğidler, he-nüz incelenmemiştir. E y l i k K o c a 'nın oğlu için bir yerde A l p - E r e n , diğer bir yerde de, D ü l e k - E v r e n gibi garip bir okunuşla görülmektedir.

Topkapı destanındaki 99 sayısı, T ü r k kültürünün daha eski katlarına aittir. D e d e K o r k u t 'ta ise bu sayı 57 olarak görülmektedir. D e m i r - k a p ı Derbendi de, yine T ü r k i s t a n 'a ait bir yermiş gibi görünmektedir.

8) *BASAT BEY veya URULMUŞ HAN İÇİN:*
TOPKAPI SARAYI DESTANINDA:

“Yedi yıl Elbürze sefer kılan!
“Kaydıp dönen Kıyan (?) Busat! Kardeş kanın alan!
“İt-Depegöz’ü öldürüp, kalın Oğuz’da ad koyan!
“Urulmuş (?) Han!

De de Korkut kitabında, Tepegöz’ü öldüren ve kardeşinin kanını alan, Basat Bey idi. Topkapı Sarayı destanında, adlar ile tanımları birbirine karışıyor. Daha doğrusu, kesin olarak okunamıyor. Fakat üslûb ve dil bakımından, arkayık ve eski bir karakter gösteriyor.

9) *BEĞ BEĞREK İÇİN:*
TOPKAPI SARAYI DESTANINDA:

“Ban Hisarından, parlayup uçan!
“Altı batman som demürü, ayağından kıran!
“Apıl apıl yürüyende, boğa yiyen!
“Zıvıl zıvıl zıvlayanda, yılan yiyen!
“On altı yıl Bayburt Hisarında dutsaklık çeken!
“Baldırı uzun, Baldırşad’ın hakkın alan!
“Yüce yerden, alçak yere göz gözeden!
“Bay Böre oğlu Beğ Barı (?) yiğit!

DEDE KORKUT’TA:

(Parasar’ın Bayburt Hisarından, parlayup uçan!
(Ay alaca gerdeğine karşı gelen, yedi kızın umudu!
“Kalın Oğuz imrencesi, Kazan Beg’ün inağı!
“Boz aygırlı Beyrek!

Görülüyor ki Topkapı Sarayı destanında, Beyrek için söylenenler, çok daha geniş ve çok daha mânalıdır. De de Korkut Kitabındaki Beyrek, artık mitolojik özelliğini kaybetmiş ve bizim gibi bir insan olmuştur. Topkapı Sarayı’ndaki destan ise Beyrek’i mitolojik, çok daha görkemli ve muhteşem olarak anlatmaktadır. Bununla beraber, Bayburt Hisarı’ndan da uçurmaktadır. “Demir kırma”, “boğa ve yılan yeme”, gerçek mitolojik motiflerdir.

10) *KANLI KOCA OĞLU KAN-TURALI BEY İÇİN:*
TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:

“Kalın Oğuz ellerinden kalkup varan!
“Kırk yiğidin yanına alan! Kanlı kâfir ellerinden aşan!
“Kaynar akar mal (bol?) ırmakların geçen!

- “Gariplik ellere, gafil düşen!
 “Arslan ile boğasın, buğrasın, güreşçisin öldüren!
 “Otuz dokuz yiğidin, kanın alan!
 “Adlu Oğuz’a ad koyan!
 “Sarı donlu Selcen kızını alan!
 “Kanlı Koca oğlu Kan Turalu!

**11) DELİ DUMRUL VEYA TUĞRUL SULTAN İÇİN:
 TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:**

- “Selim oğlu Karaman’ı sevüp, Tanrı yaradan!
 “Ulu Sultan budağı! Altın köprü yapan!
 “Azrayil’le savaş kılan!
 “Salkum salkum don giyen! Sakar atın oynadan!
 “Tokuş Koca oğlu Tuğrul Sultan!

Deli Dumrul’un adını, Tuğrul diye düzetmiş bulunuyoruz. Ancak burada görülüyor ki Tuğrul Sultan, ermiş ve çok soylu bir kişi idi. Selim oğlu Karaman gibi, iyice bilemediğimiz kişilerin de adları geçmektedir.

**12) DELİ DUNDAR BEĞ İÇİN:
 TOPKAPI SARAYI DESTANINDAN:**

- “Dum (?) ediği, duma tonlu, dört bin erin serveri!
 “Kazan Beg’in gariplikte yoldaşı!
 “Kıyan-Selçuk oğlu Deli Dundar Beg!

DEDE KORKUT’TA:

- (Demür-Kapu Dervendi’ndeki,
 (Demür-Kapu’yı depüp geçen!
 (Altmış tutam ala gönderinin ucunda, er böğürden!
 (Kazan gibi pehlivanı, savaşta üç kez atından yıkan!
 (Kıyan Selçuk oğlu Deli Dundar!... (DK, 60,152)
 (... Demür Kapı Dervendi’nde, beg olan!
 (Kargu süngü ucunda, er böğürden!
 (Karıma yettüğünde, kimsün deyü sormayan!... (DK, 205, 7)
 (... yigirmi dört boyun ohşayan!... (DK, 151,8)
 (... Tepel kaşga aygırlu!... (DK, 37,8)
 (Kıyan Selçuk oğlu Delü Dundar!)

Topkapı Sarayı destanında, Deli Dundar Beg’in adı, Dede Korkut’a uymaktadır. “Dört bin erin başı” olduğu anlaşılmaktadır. Dede Korkut’ta ise “24 Oğuz boyunu okşayan”, diye tanımlanmaktadır. Ayrıca, Kazan Bey’i atından yıktığı söylenmektedir. Topkapı destanında ise, “Kazan Bey’in yoldaşı” idi.

Destanın eksikliği, özellikle Deli Dunder Bey'in giydiği giysilerin tanımlanmasında görülmektedir. Biz karşılaştırmayı güven altına almak için, Dede Korkut'tan taramalar yaptık.

13) ALP RÜSTEM İÇİN:

TOPKAPI SARAYI DESTANINDA;

“Kara dağın kurdu! Kara kaya kaplanı!
 “Kara şahin yavrusu! Kara donlu atın oynadan!
 “Alp Rüstem!

DEDE KORKUT'DA

(Kalkubanı, yerinden turı gelen!
 (İki kardaş bebegin öldürüp, zelil gezen!
 (Düzen (?) oğlu Alp Rüstem manğa derler!... (DK, 289, 1).
 (... Üç kere yağı görmese kan ağlayan Toğsun oğlu Rüstem!... (DK, 206, 1).

Topkapı destanı, bir Oğuz yiğidini, çok görkemli bir dil ile anlatıyor. Dede Korkut, acımasızlığı ile yeni bir tanıma gidiyor. Ancak baba adı Toğsun olsa gerektir. Düzen, bir benzetme ve yanlış okuma gibidir.

14) ENĞSE KOCA OĞLU OKÇI KOZAN (?) İÇİN:

TOPKAPI SARAYI DESTANINDA:

“Büküslü (Bügdüz?) Beğdeş kanın alan!
 “Kalın Oğuz'da ad koyan! Karabaşın oğlanlığında kıyan!
 “Ucen (Uşun?) oğlu Emen Beg'den öcün alan!
 “Enğse Koca oğlu Okçı Kozan (!)!

Dede Korkut'a göre bu yiğit, İç-Oğuz'dan idi. Metin karanlık ve karışıktır. Bügdüz Emen'in adı iki kez geçer, gibidir.

15) SALUR KAZAN HAKKINDA ESKİ BİR DESTAN PARÇASI

Topkapı Sarayı destanında, yukarıda da görüldüğü gibi Salur Kazan'ı tanıtan ayrı bir bölüm vardır. Ancak aynı destanın sonunda ve aynı yiğit hakkında, ikinci bir destan parçası daha bulunmaktadır. Destanın sonuna konmuş olan bu metin, öncekine göre dil, üslûb ve mâna bakımından daha eski ve daha derindir. Bu ilâve metni bölümlere ayırıp, Dede Korkut'tan derlediğimiz benzer örnekler ile karşılaştırmaya çalışacağız:

1) “Sazda büyümüş, saz delüsi! Günün günden, yeğ olsun!
 “Dünün dünden, yeğ olsun! Demün, demden yeğ olsun!

- “Nefesin, geçkin olsun! Kılıcın, keskin olsun!
 “Hızır, yoldaşın olsun!
 “Kopa kopa, dağın aldım (?)! Er bunğaldırdım!
 “Buşunumda (?) ben Kazan... Er bunğaldırdım!
 “Kaytaban’ın buğrasıydım, er bunğaldırdım!

DEDE KORKUT’TA

(Ak kayanın kaplanının, erkeğinde bir köküm var!
 (Ak sazın arslanında, bir köküm var!... (DK, 280, 8)

- 2) “Kükredikte kara kayada anğrar arslan ilen, Ben Kazan!
 “Sarup, er bunğaldırdım!... ..
 “Kara bulut ürküniydim, ...Barçın satardım, Ben Kazan!
 “Kara çuğun Cilban (?) dağında, kâfir taş uçursa,
 “Kaba uyluğun tutan, Ben Kazan idim!

DEDE KORKUT’TA

(Yüksek kara dağdan taş yuvalansa,
 (Kaba ökçem uyluğum, karşı tutan Kazaner idim!... (DK, 277, 12)

- 3) “Karanı donlı, harın yağı erse,
 “Kanlı suya kilağuzluk eden, Ben Kazan’dım!
 “Kalaba senri kara dağın salında kaplı taşa,
 “Kara Derbend’e kör düşman gelse
 “Yine kayıdıp, ol düşmana önden depüp giden, Ben Kazan’dım!
 “Kadı yaylar sındırıp, elde kabza koyan, Ben Kazan’dım!

DEDE KORKUT’TA

(Ağca tozlu katı yaylar tartışayduk!
 (Ağ yelekli, ötkün oklar atışayduk!... (DK, 249, 7).
 (... Üç yelekli kayın oklar... (DK, 63, 11)...
 Kayın dalı yeleşinden oklar.. (DK, 207, 11).

- 4) “Kayın oklar atıp, yelek koyan alda (?), Ben Kazan’dım!
 “Bin erin gördüğümde Ben Kazan, bıyık burmadım!
 “Beş bin erin gördüğümde Ben Kazan, buşunmadım!
 “On bin erin gördüğümde, yerinmedim!
 “Otuz bin erin gördüğümde, utanmadım!
 “Kırk bin erin gördüğümde, kıpınmadım!
 “Elli bin erin gördüğümde, el vermedim!

“Altmış bin erin gördüğümde, alpım demedim!
 Yetmiş bin erin gördüğümde, alpım demedim!
 “Seksen bin erin gördüğümde, seğsenmedim!
 “Doksan bin erin gördüğümde, yüz bin erin gördüğümde,
 “Ben K a z a n , yüz döndürmedim!

DEDE KORKUT 'TA

(Ben bin erden yağı gördüm ise, öğünüm dedüm!
 (Yigirmi bin er yağı gördüm ise, yeğlenedüm!
 (Otuz bin er yağı gördüm ise, ona saydum!
 (Kırk bin er yağı gördüm ise, kıya bakdum!
 (Elli bin er yağı gördüm ise, el vermedüm!
 (Altmış bin er yağı gördüm ise, aytışmadum!
 (Seksen bin er yağı gördüm ise, seğsenmedüm!
 (Doksan bin erin gördüm ise, donanmadum!
 (Yüz bin er gördüm ise, yüzüm dönmedüm!.... (DK, 277, 1).

5) “Kara/tülü konur atun kolanımı katı çektim,
 “Sağdan girdim, soldan çıktım,
 “Soldan girdim, sağdan çıktım,
 “Arı dinlü görklü M u h a m m e d 'i, yâde getürdüm!
 “Allahın inâyetinde, Muhammed mucizâtında,
 “Ol yağıyı anda bastım! Alpım! Yiğidim! Dedim!
 “Bu diyende, öğünmem, öğünmen!
 “A beglerim! Öğünürse, yer öğünsün!...
 (Topkapı Sarayındaki destan parçası burada bitiyor).

DEDE KORKUT 'DA

(Yüzi dönmez kılıcum ele aldum!
 (Muhammed'in dini ışkına, kılıç urdım!
 (Ağ meydanda yumrı başı, topça kestim!
 (Anda dahi erüm, begüm deyü, öğünmedim!
 (Ögünen erenleri, hoş görmedim! (DK, 277-7).
 (... Men yer yüzinde adam öğmezin!
 (Bir adam getirün bineyim, sizi ögeyim!... (DK, 276-5).